

Role of Education and Normative Context. *European Journal of Population*. 2016, Vol. 32, No. 1, pp 1–30. <https://doi.org/10.1007/s10680-015-9356-y>

BAUMAN, Z. *Liquid Love*. Cambridge: Polity, 2003.

BECK, U. a E. BECK-GERNERSHEIM. *Individualizace: Institutionalized Individualism and Its Social and Political Consequences*. London: Sage. 2002. ISBN-13: 978-0761961123.

BLAKE, J. Is zero preferred? American attitudes toward childlessness in 1970. *Journal of Marriage and the Family*. 1979, Vol. 41, No. 2, pp. 245–257. DOI:10.2307/351694.

CONNELL, R. W. *Masculinities*. (2nd edition). Berkeley, Los Angeles: University of California Press. 2005.

DUNCAN, S. a S. IRWIN. The Social Patterning of Values and Rationalities: Mothers' Choices in Combining Caring and Employment. *Social Policy and Society*. 2004, Vol. 3, No. 4, pp. 391–399. DOI:10.1017/S1474746404002076.

FIALOVÁ, L. K některým rysům demografického vývoje v České republice v závěru 20. století. *Gender, rovné příležitosti*, výzkum. 2005, roč. 6, č. 1, s. 10–13.

GILLESPIE, R. Childfree and Feminine: Understanding the Gender Identity of Voluntary Childless Women. *Gender & Society*. 2003, Vol. 17, No. 1, pp. 122–136. DOI: 10.1177/0891243202238982.

GUEST, G., K. M. MACQUEEN a E. E. NAMEY. *Applied Thematic Analysis*. Los Angeles: Sage. 2012. ISBN: 9781412971676.

HADLEY, R. a T. HANLEY. Involuntarily childless men and the desire for fatherhood. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*. 2011, Vol. 29, No. 1, pp. 56–68. DOI: 10.1080/02646838.2010.544294.

HAŠKOVÁ, H. a L. ZAMYKALOVÁ. Mít děti – co je to za normu? Či je to norma? *Biograf*. 2006, roč. 40–41.

HAŠKOVÁ, H. *Fenomén bezdětnosti*. Praha: SLON. 2009.

HRSÁKOVÁ, M. a Z. KRÁLÍČKOVÁ. *České rodinné právo*. 2. vydání. Brno: Masarykova Univerzita v Brně. 2001.

CHARMAZ, K. Grounded Theory. Objectivist and Constructivist Methods. Pp. 249–291 in N. K. Denzin, Y. S. Lincoln. *Strategies of Qualitative Inquiry*. London: Sage. 2003.

CHROMKOVÁ, M. a L. RABUŠIC. Male fertility in the Czech Republic – first empirical evidence. *Demografie: Revue pro výzkum populačního vývoje*. 2013, roč. 55, č. 4.

KEIZER, R., P. A. DYKSTRA a M. D. JANSEN. Pathways Into Childlessness: Evidence of Gendered Life Course Dynamics. *Journal of Biosocial Science*. 2008, Vol. 40, No. 6, pp. 863–78. DOI:10.1017/S0021932007002660.

KOROPECKYJ-COX, T. a G. PENDELL. The gender gap in attitudes about childlessness in the United States. *Journal of Marriage and Family*. 2007. roč. 69, pp. 899–915.

KYZLINKOVÁ, R. a A. ŠTASTNÁ. Fatherhood in a Changing Society: Shifts in Male Fertility Patterns. *Sociological Research Online*. 2018, Vol. 26. DOI: 10.1177/1360780418754565.

LAMPMAN, C. a S. DOWLING-GUYER. Attitudes Toward Voluntary and Involuntary Childlessness. *Basic and Applied Social Psychology*. 1995, Vol. 17, No. 1–2, pp. 213–222.

LANEY, E. K., M. E. LEWIS HALL, T. L. ANDERSON a M. M. WILLINGHAM. Becoming a Mother: The Influence of Motherhood on Women's Identity Development. *Identity*. 2015, Vol. 15, No. 2, pp. 126–145. DOI: 10.1080/15283488.2015.1023440.

LEATHERBY G. Childless and Bereft?: Stereotypes and Realities in Relation to 'Voluntary' and 'Involuntary' Childlessness and Womanhood. *Sociological Inquiry*. 2002, Vol. 72, No. 1, pp. 7–20. DOI:10.1111/1475-682X.00003.

MAŘÍKOVÁ, H. (ed.), A. KRÍŽKOVÁ a M. VOHLÍDALOVÁ. *Živitelé a živitelky: reflexe (a) praxe*. Praha: SLON. 2012.

MERZ, E. M. a A. C. LIEFBROER. The Attitude toward Voluntary Childlessness in Europe: Cultural and Institutional Explanations. *Journal of Marriage and Family*. 2012, Vol. 74, No. 3, pp. 587–600. DOI:10.1111/j.1741-3737.2012.00972.x.

MIALL, C. E. The stigma of involuntary childlessness. *Social Problems*. 1986, Vol. 33, No. 4, pp. 268–282.

MIETTINEN, A., A. ROTKIRCH, I. SZALMA, A. DONNO a M. L. TANTURRI. Increasing Childlessness

in Europe: Time Trends and Country Differences. *Families and Societies Working Paper Series* (33). 2015.

MOŽNÝ, I. et al. *Declining Fertility in Europe and What Parenthood Means to the Czechs*. Brno: Masaryk University, Georgetown. 2008. ISBN: 978-80-210-4554.

PARK, K. Choosing Childlessness: Weber's Typology of Action and Motives of the Voluntarily Childless. *Sociological Inquiry*. 2005, Vol. 75, No. 3, pp. 372–402. DOI:10.1111/j.1475-682X.2005.00127.x.

SLEPIČKOVÁ, L. *Diagnóza neplodnost: sociologický pohled na zkušenost nedobrovolné bezdětnosti*. Praha: SLON. 2014.

SOBOTKA, T. Childlessness in Europe: Reconstructing Long-Term Trends Among Women Born in 1900–1972. Pp 17–53 in M. Kreyenfeld, D. Konietzka. *Childlessness in Europe: Contexts, Causes, and Consequences*. Cham: Springer. 2017.

SZALMA, I. a J. TAKÁCS. Who Remains Childless? Unrealized Fertility Plans in Hungary. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*. 2015, Vol. 51, No. 6, pp. 1047–1076. DOI: 10.13060/00380288.2015.51.6.228.

THOMAS, W. *The unadjusted girl*. Patterson Smith: Montclair, NJ. 1969. ISBN 87585-026-X.

WITZEL, A. The Problem-Centered Interview. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research*. 2000, Vol. 1, No. 1.

PhDr. Hana Maříková, Ph.D.

(hana.marikova@soc.cas.cz) je vědeckou pracovnicí v Sociologickém ústavu AV ČR, v.v.i. (Institute of Sociology, Czech Academy of Sciences), Jilská 1, 110 00 Praha 1, Česká republika. Zaměřuje se na problematiku genderových nerovností ve sféře soukromé i veřejné, na kombinaci pracovního a soukromého života, rodinnou a sociální politiku.

Z Evropské unie

O dalším směřování sociální Evropy

Jaroslav Šulc

Stať je kritickým zamyšlením nad klíčovými sociálně politickými a ekonomickými částmi programu „Unie, která si klade vyšší cíle: Moje agenda pro Evropu“, s nímž se Ursula von der Leyenová letos v létě úspěšně ucházela o funkci předsdkyně Evropské komise. Smysluplnost většiny libivých tezí programu autor zamyšlení nezpochybňuje. Ovšem fakt, že mnohé tyto teze jsou jen přepsány z minulých předsevzetí, aniž by se řeklo, proč se naplňují tak pomalu či jen sporadicky, podle autora svědčí spíše o kontinuitě myšlení eurokomisařů než o realističnosti záměrů von der Leyenové.

Fórum sociální politiky již v minulém čísle představilo část vizí budoucí předsdkyně Evropské komise Němky Ursuly von der Leyenové „Politické směry pro příští Evropskou komisi, 2019–2024“ („Unie, která si klade vyšší cíle: Moje agenda pro Evropu“) a doprovodilo je příhodnými komentáři Martina Potůčka a Vladimíry Drbalové. Tato stať je dalším pokusem o zamyšlení se nad řadou tezí, které se bude nová předsdkyně snažit

uskutečňovat – přinejmenším na počátku svého volebního období.

Vize směřují do šesti průřezových oblastí, které jsou – aspoň podle von der Leyenové – klíčové pro Evropu v příštích pěti letech i v následujícím období. Program je členěn do jednotlivých oblastí následovně:

- *Zelená dohoda pro Evropu*
- *Hospodářství, které pracuje ve prospěch lidí*

- *Evropa připravená na digitální věk*
 - *Ochrana evropského způsobu života*
 - *Silnější Evropa ve světě*
 - *Nový impuls pro evropskou demokracii.*
- Jakkoliv by bylo užitečné podrobit kritické analýze – přinejmenším z hlediska sociálních aspektů – jednu oblast po druhé (a není vyloučeno, že se o to časem ve Fóru sociální politiky pokusíme), věnujme se – po krátké odbočce – výhradně druhé pasáži nazvané Hospodářství,

kteří pracuje ve prospěch lidí, neboť právě sem Ursula von der Leyenová soustředila své hlavní záměry na úseku sociální politiky.

Úvod více než vzletný

Předtím se však aspoň krátce zastavme u hodně proklamativního úvodu *Politických směrů*, z něhož nutno zopakovat ty pasáže, kde si Ursula von der Leyenová výslovně „přeje, aby si Evropa kladla vyšší cíle, pokud jde o sociální spravedlnost a prosperitu. Jde totiž o jeden ze základních příslibů, na nichž Unie stojí“. Dále zdůrazňuje nezbytnost pokračovat v rozvíjení modelu evropského sociálně tržního hospodářství, tohoto dvojnásobného specifika Evropské unie, když říká, že je „na ně pyšná. Právě to našim ekonomikám umožňuje růst – a vytlačuje chudobu a nerovnost. Zajišťuje, aby na prvním místě stály sociální spravedlnost a sociální zabezpečení“. Poté tuto myšlenku ještě dál rozvíjí do budoucího času: „V době, kdy měníme způsob fungování našeho průmyslu a hospodářství, je naprosto nutné upevňovat naše sociálně tržní hospodářství. Náš cíl, kterým je klimaticky neutrální a zdravá planeta, musí být postaven na silném a odolném sociálně tržním hospodářství“. Následně však tato pasáž nečekaně končí poněkud záhadnou větou: „To, co chceme do tohoto přechodu vložit, musíme nejprve získat“, která se dá interpretovat mnoha nepochybně odlišnými způsoby, na což ve 4. čísle tohoto časopisu velmi správně poukázal jak Martin Potůček, tak Vladimíra Drbalová, byť každý z jiného úhlu pohledu. Je více jak pozoruhodné, že v tak citlivé záležitosti nacházejí sociální partneři – kteří by teoreticky měli stát na protilehlých pozicích – stejnou řeč.

Aniž bychom se u úvodních mimořádně vzletných proklamací chtěli zdržovat příliš dlouho, nelze u adorace sociálně tržního hospodářství přehlédnout jeho dva aspekty a nebezpečné zjednodušení, neboť je nutné se ptát: jakou variantu sociálně trž-

ního hospodářství má Ursula von der Leyenová vlastně na mysli? Tu „původní“, z šedesátých či sedmdesátých let 20. století, nebo tu variantu, do které se ta dřívější časem přetavila pod nápořem liberálů?

Úskalí sociálně tržního hospodářství

Vždyť jestliže dnes něco vyvolává velké pnutí i v rámci klíčových západoevropských zemí – jmenovitě Francie a jejích „žlutých vest“ – pak je to zřejmě odklon od poválečných konceptů budování sociálně tržního hospodářství a následně – zhruba od přelomu 70. a 80. let – vědomé ponechání tu většího, tu menšího prostoru pro působení neoliberálních konceptů.

V prvé řadě šlo o aplikaci hospodářské politiky zprvu M. Thatcherové (premiérka v letech 1979–1990), poté T. Blaira (premiérem 1997–2007) jako představitele britské varianty labouristického „blairismu“ či v Německu sociálně demokratické podoby – „Schröderova modelu“ za doby G. Schrödera v pozici německého kancléře. Dnešní francouzský prezident E. Macron se svými neoliberálními vizemi již jasně doma narazil a od té doby jen – byť poměrně umně – manévruje.

Zatímco „staré“ evropské vyspělé demokracie – jmenovitě Německo, Rakousko a všechny skandinávské země, mj. se silnými a vlivnými odborovými svazy – ataky neoliberálů původně jakž takž přestály, neplatí to pro „nové země“ bývalého socialistického bloku. Pro ně mělo a dosud má převzetí doktríny tzv. *Washingtonského konsensu* po roce 1990 – vedle nesporných pozitiv – také spoustu neblahých důsledků, a to bez ohledu na momentální politické zbarvení vládní kolic. Ojedinelé pokusy se z toho krunýře vymanit (viz třeba naposledy orbánovské Maďarsko) jsou v okolí a zejména bruselskou byrokracií vnímány se zjevnými rozpaky či přímo nevolí. Není možné přehlédnout ani bumerangový efekt. To, co si

neoliberálové původně netroufli aplikovat v domovských „starých“ zemích a „počkali“ si na 90. léta a další dekádu, kdy si to mohli vyzkoušet v zemích střední a východní Evropy, se nyní přece jen pokoušejí aplikovat i ve „starých“ zemích. Mimo jiné s pohrůzkou tamním odborům, že budou-li výrazněji protestovat, tak výrobu respektive zaměstnanost přesunou definitivně na Východ vzhledem k tamní vyšší ziskové marži (mj. v důsledku nižších mzdových nákladů, zapojení do „soutěže“ v daňovém dumpingu atd.).

Druhé úskalí veřejného horování Ursuly von der Leyenové za přednosti *sociálně tržního hospodářství* má (podobně jako v prvním případě) přece jen podstatně širší přesah s ohledem na postupující globální tržní soutěž. V tržním prostředí se přece za všechno musí platit – také za komfort, který (být jakkoliv okleštěný) poskytuje silný sociální stát jako produkt *sociálně tržního hospodářství* svým obyvatelům. To nemá být chápáno jako útok na samou podstatu a benefity *sociálně tržního hospodářství*, ale jen jako upozornění na zřejmě primární důvod, proč Evropská unie dlouhodobě inkasuje citelnou ztrátu pozice v globální soutěži se zeměmi, kde existují jiné (především pracovní právní) standardy, a to ovšem i se všemi s tím souvisejícími důsledky (včetně neschopnosti generovat dostatečné množství kapacit nutných ke zvládnutí plynulého přechodu do éry 4.0). Také zde je varování VI. Drbalové ve 4. čísle tohoto časopisu zcela namístě.

V tabulce 1 vidíme, že za poslední nečekané čtyři dekády pozice Evropské unie spadla skoro na polovinu výchozího roku, podobně jako je tomu u Japonska, USA „jen“ na méně než dvě třetiny, zatímco Čína svůj podíl zvýšila více než osmkrát a Indie třikrát. Jistě nejde jen o tempo – jsou ovlivněna mj. rozdílnou výchozí pozicí –, ale v neposlední řadě i o absolutní sumární hodnoty. Čína v druhé polovině této dekády již předstihuje v objemu HDP jak USA, tak jasně i Evropskou unii, když z prognóz o zhruba trojnásobně rychlejším ročním tempu přírůstu pro nejbližší léta (cca 2 % EU oproti cca 6 % v Číně) lze snadno odvodit, že se odstup Číny bude nejspíše dále rychle navyšovat. Ostatně v této dekádě generuje již celou polovinu přírůstu globálního HDP...

V této souvislosti je třeba seriózně diskutovat nad skepsí některých expertů, kteří v návaznosti na tato neúprosná statistická data považují poslední návrhy na takovou úpravu evropského pilíře sociálních práv, která by dále upřednostňovala sociální záruky před podmínkami posilujícími konkurenceschopnost (jako klíčový nástroj zrychlení ekonomické konvergence) či třeba stanovila společný uijní (minimální a stejně vysoký) osobní příjem, za „výkřik z vesmíru“. Takové návrhy by

Tabulka 1: Změny podílu zemí/regionů na světovém HDP (v %, na základě parity kupní síly)

Země/region	1980	1990	2000	2011	2015	2018
EU	31,1	28,5	24,9	19,9	17,1	16,3
USA	24,7	24,7	23,5	19,1	15,8	15,2
Japonsko	8,8	10,1	7,7	5,6	4,3	4,1
Čína	2,2	3,9	7,1	14,3	17,1	18,7
Indie	2,5	3,2	3,7	5,6	7,0	7,8
Brazílie	3,9	3,4	2,9	2,9	2,8	2,5
ostatní	26,8	26,2	30,2	32,6	35,9	35,4

Zdroj: MMF, *World Economic Outlook 2018*

v případě neuvážené realizace ohrozily fiskální stabilitu řady zemí a existenci rozpočtu EU jako takového. Mimochodem, z tak výrazných přírůstků domácího HDP (přes mírné zpomalení meziročních temp přírůstků Čína i přesto v absolutních hodnotách generuje každoročně hodně přes sto miliard USD absolutního objemu HDP navíc) není tak složité vyčlenit příslušnou sumu na zmírnění či odstranění chudoby. I tady by se mnohý evropský stát měl možnost právě v Číně leccos přiučít. A není třeba dívat se daleko za naše hranice: poslední expertní odhady mluví až o dvaceti tisících novodobých otroků, zhusta cizinců, pracujících v současnosti právě u nás, v České republice...

Jsou bohužel i další „efekty“

Neotevírejte dlouze další otázky a jejich souvislosti, které pozorného čtenáře při studiu *Politických směrů* v souvislosti s vyzdvihováním fenoménu sociálně tržní ekonomiky nutně napadají. Asi nebude sporu o tom, že právě nesrovnatelný luxus, ve kterém si žije významná část populace ve většině starých unijních zemích spolu s dalšími faktory (efektivita kriminálních gangů převádějících migranty v součinnosti s evropskými komplici), přetrvávající blouznění okolo multikulturalismu neléčené ani masakrováním civilního obyvatelstva teroristy tu v Paříži, tu v Bruselu či jinde, krátkozrakost některých evropských státníků iniciujících vojenskou operaci – „jara“ – v Libyi, Iráku, Sýrii apod. či fakticky nekontrolovatelné klimatické změny vytvořily silnou motivaci pro řádově miliony lidí žijících dosud mimo Evropu viceméně bédně, aby právě migrací do našich, evropských sociálně nejštedřejších států našly prostředek podstatného zvýšení své individuální životní úrovně. Nezřídka však i zajištění svých elementárních lidských práv včetně práva na život.

Nicméně celkový pohled nejen na úvod, ale i na další pasáže *Politických směrů* Ursuly von der Leyenové – a to třeba ve srovnání s klíčovými materiály projednávanými v EU za předsednictví jejího předchůdce J. C. Junckera – ukazuje zásadní fakt: je zřejmé, že nová předsedkyně EK v *Politických směrech* v podstatě jen kopíruje rozhodující body předchozí agendy Komise. A to aniž by si dala práci s analýzou příčin, proč se dřívější – mnohdy docela bohubilbé – cíle většinou nedaří plnit. Přesto von der Leyenová s energií sobě vlastní sebevědomě prohlašuje, že se to tentokrát určitě podaří.

Mohla se přece inspirovat exaktním postupem EU, která někdy před patnácti lety, kdy už to také „drhlo“, zadala bývalému nizozemskému premiéru Wim Kokovi, duchovnímu otci Maastrichtské smlouvy úkol, úkol podrobit pečlivému rozboru skutečné důvody nezdarů v naplňování

(i tehdy nepochybně vznešených) cílů Evropské unie. Tehdy EU sebereflexe schopna byla, teď ne? Jen proto, že tehdejší Wim Kokova zpráva nebyla hezkým čtením, nebo proto, že proklamace *wir schaffen das* (zvládneme to!) je v Německu v módě a bylo načase ji přenést do Bruselu?

Hospodářství, které pracuje ve prospěch lidí

Ale vraťme se k druhé části programu, která je pro tuto stať předmětná. Pasáž s mimořádně demokraticky znějícím názvem *Hospodářství, které pracuje ve prospěch lidí* je strukturována následovně: začíná opatřeními nachystanými pro podporu sektoru malých a středních podniků (jistě právem, neboť v posledních pěti letech vytvořily 85 % nových pracovních míst) a pokračuje proklamací o potřebě prohloubení hospodářské a měnové unie (jak nevzpomenout na *Bílou knihu o budoucnosti Evropy* aneb *Úvahy a scénáře pro EU 27 v roce 2025*, publikovanou před pouhým dva a půl rokem). Nicméně za stěžejní je možné považovat až odstavce věnované evropskému sociálnímu pilíři. Dále kandidátka přenáší na evropskou platformu jedno z horkých témat aktuálně štipčících (také) německou společnost, když přibližuje své „gender představy“ o „Unii rovnosti“ (v podobě rovnosti pro všechny a ve všech jejich významech v podnikání, politice i společnosti). Celou tuto pasáž končí vytyčením velmi sympaticky, až utopicky znějícím cílem *spravedlivého zdanění*, kdy požaduje „aby všichni přispívali spravedlivým dílem. Výjimky nemohou existovat“. Takže to vezměme bod po bodu.

Ad Podpora pro malé podniky

Nápad na posílení páteře hospodářství – sektoru malých a středních podniků, kam patří, měřeno současným statisticky definovaným územ, hned 99 % všech evropských podniků – na první pohled nemá alternativu. Dábel je jako obvykle skryt v detailu. Vždyť ta „páteř“ je jen výsledkem dohody statistiků ohledně škálování struktury firem! Vůbec nic to neříká o podstatných ekonomických charakteristikách: ani o průměrné době „životnosti“ firem ze sektoru malých a středních podniků, tedy o jejich tržní stabilitě, ani o (ne)schopnosti být střednědobě, tím méně dlouhodobě *leader ship* v daném oboru/odvětví. O četnosti přesahů jejich produkčních aktivit z regionálního na celostátní, respektive celounijní (potažmo globální) trh ani nemluví. Jistě, i zde výjimky potvrzují pravidlo. Ale v době, kdy si ani silné národní vlády již často neví rady se silným ekonomicko-politickým vlivem obřích nadnárodních koncernů a korporací, působí zmíněná pasáž programu archaicky.

Nejde o přezíravost vůči této – co do výše zastoupení malých a středních firem zcela dominující – formě podnikání. Je to ale otázka všech reálných souvislostí tohoto sektoru. Malé a střední firmy zatím nikdy a nikde v moderní době netvořily reálnou ekonomickou sílu: příkladmo jedna Kolbenka či Škodovka s tisícovkami vysoce kvalifikovaných zaměstnanců měly vždy větší váhu než stovky opraven, kováren a dílniček na české či moravské vesnici s jedním či třeba pěti zaměstnanci.

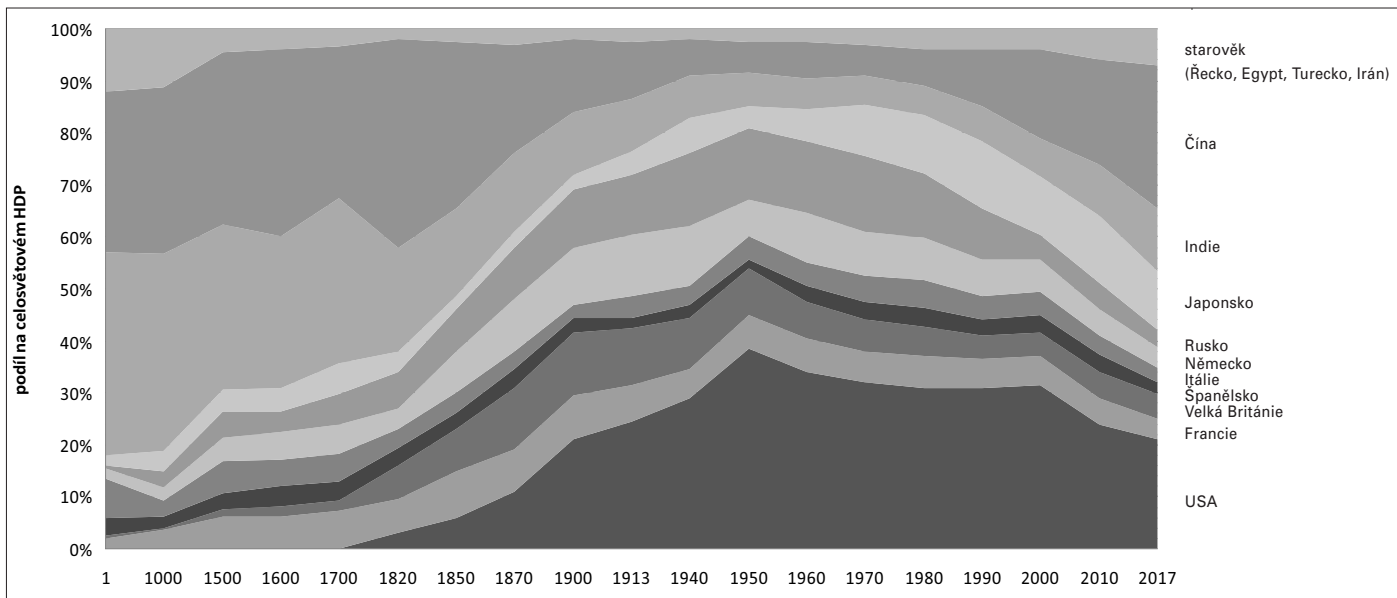
Na druhé straně zůstává nezodpovězenou otázkou, zda by nástup digitalizace či platformizace spojené s nebývalou rychlostí v přenosu informací nemohly spolu s dalšími předpoklady (lepším přístupem ke kapitálu apod.) tyto letité tradice zvrátit. Příkladem řady dnešních technologických gigantů začínajících poměrně nedávno jako „garážové firmy“ je už kolem nás dost a dost. Nicméně klíčové bude, zda se tak do budoucna bude dít jednak v dostatečně masovém měřítku a nakolik to bude mít efekt spíše absorpční, nasávací (při expanzi) či naopak. Tedy zda při potenciálně významném počtu bankrotujících firem nezvládajících tržní požadavky to nepovede k nežádoucímu vytěšňování pracovní síly mimo reprodukční proces a erozi „sociální“.

Ad Prohloubení hospodářské a měnové unie

Evropská unie se posledních téměř deset let věnuje především utlumení či zahlazení devastačních důsledků globální finanční a sociální krize. Současně se snaží o vytváření preventivních opatření, zejména ve finanční oblasti, která by v budoucnu co nejvíce zmírnila eventuální nástup nové – možná opět globální – recese. Mezi taková opatření patří zejména *Pakt o stabilitě a růstu* stanovující takovou podobu fiskální politiky, která by měla vyváženě podporovat trvale udržitelný ekonomický růst a současně garantovat udržování fiskální odpovědnosti v poměrně přísně stanovených mantinelech. Dále se pracuje na finalizaci podoby *bankovní unie* včetně vytvoření fondu pro tlumení případné finanční krize a *fondu evropského pojištění privátních vkladů*.

Jedno z velmi kontroverzních opatření – systém kroků k dalšímu prohlubování hospodářské a měnové unie – vychází z přesvědčení, že právě toto je cesta k efektivnějšímu fungování celého evropského hospodářského prostoru. Tedy aby se jednotlivé národní státy postupně vzdávaly jednotlivých částí své historické národní suverenity ve prospěch tohoto víceméně unifikovaného nadnárodního integračního uskupení. A to – vzhledem k rozdílné výchozí pozici – fakticky vícerychlostně, ať již jde o přijetí eura, účast v Schengenském informačním systému či dokonce (ne)členství

Graf 1: Podíl nejvýznamnějších zemí na celosvětovém HDP od roku 1 n. l.

Zdroj: <https://www.visualcapitalist.com/2000-years-economic-history-one-chart>

v EU (nově zřejmě Velká Británie, z dřívější například Švýcarsko, některé státy západního Balkánu, ale potenciálně také Ukrajina, Rusko apod.).

Lze jen obtížně predikovat, nakolik jsou tyto záměry vůbec plně realizovatelné ve střednědobém horizontu. Důvody jsou zaprvé *vnitřní* – není jasné, zda nástup dominance Německa na úkor především Francie (o menších zemích EU ani nemluvě) bude dále pokračovat, či zda bude záměrně tlumen (např. vláda ČR ze svých cílů již vypouští vstup do eurozóny ve střednědobém časovém horizontu).

Zadruhé tu jsou důvody *vnější*. Sem patří celý komplex důsledků globálního zpomalování ekonomického růstu (nejmä v EU), extrémní posílení pozice environmentální lobby tlačící na minimalizaci dopadů minulého (i současného) profilu ekonomického růstu (s výrazně devastující ekologickou stopou), dále jen obtížně odhadnutelný vývoj obchodních i politických vztahů EU jak k tradičnímu partnerovi – USA, tak k Rusku či Číně, potažmo k regionům, odkud do Evropy cíleně směřují řádově miliony migrantů (různého charakteru a schopnosti integrace).

Je však zřejmé, že EU by dále neměla dlouhodobě ignorovat vývoj přesunu globální ekonomické moci a měla by se orientovat minimálně na zpomalování již citelné ztráty svých bývalých ekonomických pozic. To je – v návaznosti na tabulku 1, zachycující vývoj ekonomické síly měřeno hrubým domácím produktem pouze v posledních necelých čtyřech dekádách – možné dobře demonstrovat na grafu 1. Ten zachycuje již mnohonásobně delší časový úsek a dává tudíž ještě plastičtější

obrázek o vývoji dlouhodobých proporcí mezi ekonomickými hegemony.

Vidíme, že v roce 1 po Kristu podle expertních odhadů tehdejší „globální“ ekonomice jasně dominovala Indie s Čínou s více než dvoutřetinovým podílem. Zatímco podíl Indie dále postupně klesal, Čína si svou dominantní pozici – dlouhodobě okolo 40 % – podržela dalších osmnáct století. Až od začátku 19. století z ní začala znatelně ukrajovat do průmyslové revoluce jako první vstoupivší Velká Británie, pak Německo a následně zejména Spojené státy i Rusko (resp. býv. SSSR). Trend se začal zpět ve prospěch asijských mocností lámat zhruba v polovině 20. století (a to v grafu 1 nejsou zachyceni „malí“ asijské tygři, jakými jsou Singapur, Hongkong, Jižní Korea apod.). Nejdříve zejména díky poválečnému ekonomickému zázraku demilitarizovaného Japonska, když posléze začal prudce růst význam Číny. Ta za posledních cca 40 let v průměru každých 7–8 let zdvojnásobuje objem svého hrubého domácího produktu a rychle se díky tomu vrací na své tradičně hegemonní pozice.

Ad Sociální pilíř Evropy

Nemůže být pochyb o ušlechtilosti a hluboce demokratické povaze záměru Ursuly von der Leyenové vyjádřeném v přesvědčení, že „je nejvyšší čas uvést v současné moderní ekonomice do souladu sociální otázky a otázky trhu“. Stejně tak je ale namístě se ptát, co/kdo všechno brání tomu, aby se tak už dávno stalo? Když je navíc známo, že citlivé provádění sociální politiky jak na firemní, tak celo-

státní úrovni má – přes nespornou nákladnost – ve finále blahodárny vliv na produktivitu práce, vytváření podhoubí pro růst inovativního myšlení apod.? Proč se vlastně v posledních dekádách projevuje tendence ke zvyšování nejen absolutního, ale i relativního odstupu obou krajních decilů příjmově nejlépe a nejhůře postavených osob v reprodukčním procesu? A je jen náhoda, že se i poslední summit G7 v Biaritzu přednostně věnoval mj. problematice nerovnosti?

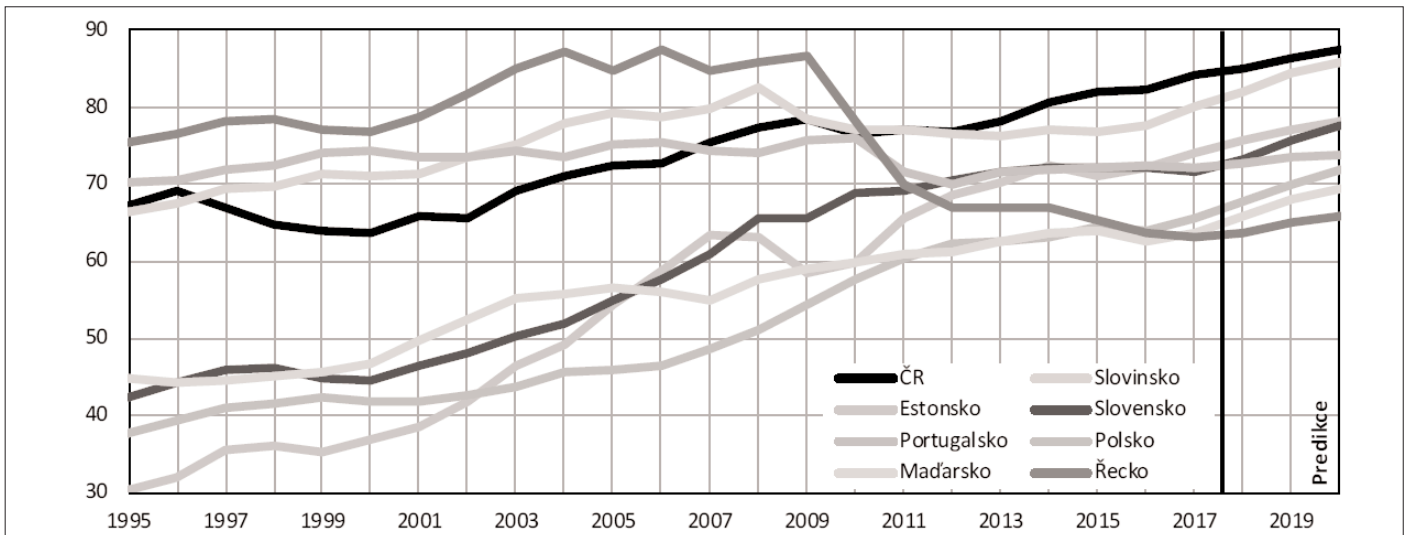
Bylo by proto záslužné, aby (zejména) na zmíněné otázky byla dána výrazná odpověď naznačující možná protipatření, protože v opačném případě může být citovaný závazek Ursuly von der Leyenové považován v lepším případě za zhola utopický, v horším případě za vzorovou ukádku populismu nejhrubšího zrna.

Podobné to je u závazku předložit akční plán pro plné provádění evropského pilíře sociálních práv.

Před dvěma a půl lety připravila Českomoravská konfederace odborových svazů (ČMKOS) obsáhlý podkladový dokument pro jednání kulatého stolu národního Konventu právě k tématu Evropského sociálního pilíře v kontextu dokončení hospodářské a měnové unie, ekonomické a sociální konvergence. V té době probíhala veřejná konzultace k jednotlivým bodům struktury tak komplexní záležitosti, jakou je sociální pilíř vystavěn v této podobě:

- Rovné příležitosti a přístup na trh práce
 - Spravedlivé pracovní podmínky
 - Přiměřená a udržitelná sociální ochrana.
- Politické směry Ursuly von der Leyenové se ve své druhé části původní struktury sociálního pilíře v zásadě drží, byť selektivně.

Graf 2: Úroveň HDP na obyvatele při přepočtu parity kupní síly

Zdroj převzat z: MF - Makroekonomická predikce ČR, duben 2019, str. 57

I ČMKOS – jakkoliv se k samotné myšlence a prospěšnosti sociálního pilíře vždy vehementně hlásila – vždy souběžně poukazovala na kritickou podmíněnost vytýčených cílů reálnými možnostmi praktického uskutečnění. Jde třeba o rovnost v pracovních příležitostech a v přístupu na trh práce obecně (i selektivně podle jednotlivých věkových kohort, pohlaví apod.) nebo o rovné pracovní podmínky či udržitelnou sociální ochranu v podmínkách dynamicky se měnícího „systémového okolí“.

Méně akademicky řečeno: jde vždy o to, že je nezbytné vnímat možnosti řešení problematiky sociálního pilíře v jednotlivých unijních zemích především na pozadí dosavadní dlouholeté a systémově založené vnitřně rozporné politiky především nejvyspělejších zemí EU vůči tzv. novým evropským zemím. Zde zájemce odkazujeme na stanovisko Evropského hospodářského a sociálního výboru EHSV SOC 542 (zpravodajů Jacka Krawczyka, Gabriele Bischoffové a Luca Jahiera) k evropskému pilíři sociálních práv: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:52016AE1902>.

Nejsme na zelené louce

Na první pohled se může z jádra samotného názvu problematiky – *evropská sociální práva* – zdát, že jde primárně o právní záležitost (a zhusta se tak děje). To by ale bylo nepochopením podstaty daného problému a ignorováním výchozího stavu. Nabízí se tu parafrázovat myšlenku nizozemského nositele Nobelovy ceny za rozvoj ekonomické vědy v roce 1969 Jana Tinbergena (cenu získal spolu s ekonomem Ragnarem Frischem za „rozvoj a aplikaci dynamických modelů při analýze ekonomických procesů“), který na

dotaz „proč jsou některé země tak chudé a jiné zas tak bohaté?“ odpověděl lapidárně: „no přece proto, že ty chudé jsou právě proto chudé, kdežto ty bohaté jsou právě proto bohaté“. Jinými slovy: bohaté země (myšleno ekonomicky velmi vyspělé země měřeno třeba objemem reálného produktu statků a služeb/HDP/ v přepočtu na jednoho obyvatele) si právě jen díky tomuto hmatatelnému faktu mohou také dovolit vyčleňovat nadprůměrně vysoké objemy statků a služeb jak na spotřebu domácností, tak na vládní výdaje financující třeba vzdělávací soustavu a lékařskou péči či na investice do funkční infrastruktury v potřebném rozsahu. A právě díky tomuto bohatství si mohou jaksi „automaticky“ zajišťovat reprodukci bohatství pro další roky a desetiletí. Na druhé straně země s nízkým objemem produktu na obyvatele se v obou ohledech – jak ve spotřebě domácností či vlády, tak v investicích – musí bohužel nutně uskovňovat a toto své zaostávání tak jen do budoucna reprodukovat.

A ještě jinak: zatímco vyspělé země – a je to příklad zejména bohatých „starých“ unijních zemí, jakými jsou Francie, Velká Británie, Německo či země Beneluxu a samozřejmě skandinávské státy – si mohou dlouhodobě, po celá desetiletí, právem nárokovat označení zemí s vysokými sociálními standardy či se silným sociálním zákonodárstvím, tak tato výsada je dosud – z ryze objektivních důvodů – odepřena zemím s podstatně nižší hladinou hrubého domácího produktu na obyvatele. Tyto – většinou právě nové unijní země střední a východní Evropy – si srovnatelné sociální standardy jednoduše právě z důvodů ekonomické nevyspělosti zatím nemohou ani zdaleka dovolit. Důvod je prostý – měřeno odhadem úrov-

ně HDP na obyvatele při přepočtu pomocí běžné parity kupní síly,¹ což je notně nadešený propočít – se země V4 pohybují na hladině cca 68–70 % u Maďarska a Polska, resp. 75 % u Slovenska a u České republiky 87 % vůči průměrné hladině ekonomické úrovně původních 12 zemí eurozóny (EA12).

Tato neúprosná statistická data – byť se primárně týkají konvergence hladin ekonomické úrovně vybraných zemí a jsou jen materiálním východiskem pro sociální konvergenci – interpretuje již zmiňované stanovisko EHSV v bodě 2.8, a to následujícím způsobem: „Zatímco proces evropského semestru pokračuje, Strategie Evropa 2020, jejímž cílem je „inteligentní a udržitelný růst podporující začlenění, se nyní ocitá na okraji zájmu a naděje na dosažení sociálních cílů, zejména pak 75% míry zaměstnanosti a vysvobození 20 milionů lidí z chudoby, se rozplynuly. Podobně také doporučení o aktivním začleňování z roku 2008 má jen omezený dopad.“

Ptát se po příčinách již téměř deset let ztlumené konvergence (v řadě let stagnace či dokonce u některých zemí i divergence) znamená položit si řadu kardinálních otázek o základních konceptech nejen dosavadního fungování EU, ale i budoucího.

Je jistě lákavé svést skomírající konvergenci jen na globální finanční krizi a její mnohdy drastické dozvuky (viz třeba osud Řecka). Ta zcela nepochybně do značné míry zdevastovala hospodářský a sociální evropský terén po roce 2008 a s jejími důsledky se fakticky dodnes – vlastně po desetiletí – řada států nevyrovnala a hned tak nevyrovná (ať co se týče nezaměstnanosti, či deficitních veřejných financí apod.). Ale to je jen půlka pravdy. Ve skutečnosti jsou příčiny současných deziluzí

Tabulka 2: Saldo (schodek) prvotních důchodů ČR v letech 2018 až 2020 (relativně a absolutně)

Rok	2018 skut.	2019 odhad	2020 prognóza
Relativně (podíl na HDP v %)	5,3	5,2 až 5,5	5,2 až 5,4
Absolutně (mld. Kč)	- 282	- 294 až - 310	- 306 až - 320

Zdroj: Makroekonomická predikce MF, duben 2019, tab. 3.4.1 a Zpráva o inflaci ČNB III/2019, tab. II.2.3

ve většině evropských zemí mnohem hlubší a zásadnější, než aby se snad daly odbýt jen alibistickým odkazem na krizi spuštěnou v minulé dekádě.

Blok sociálnímu státu v ČR

V České republice „nese ovoce“ mix opatření, jimiž se český stát v nedávné minulosti cestou privatizace překotně zbavil (a ještě obvykle pod cenou) klíčových infrastrukturních sítí počínaje celým finančním sektorem včetně pojišťovnictví, přes značnou část sítě vodovodů a kanalizací, části energetiky, elektronických komunikací, částečně dopravy, ale také stovek klíčových firem. Privatizace sahala od celých průmyslových oborů přes obchodní sítě až do školství. A tento proces v zásadě dál pokračuje, jen má sofistikovanější podobu a přelévá se do dalších odvětví, v našem případě především do zdravotnictví. Privatizace byla ve prospěch českých subjektů, tak především zahraničních, často multinacionálních společností.

Podoba ekonomické transformace, kdy stát předčasně liberalizuje zahraniční obchod a uvolňuje regulaci, má totiž vedle okamžitých pozitivních efektů spojených se získáním know-how, moderní výrobou apod. v následné časové fázi fatální negativní dopady, a to především – v případě vysoké ziskovosti cizích investic v ČR – v podobě tendence narůstajícího objemu salda mezi odlivem kapitálu vytvořeného v České republice jeho vlastníky do zahraničí a jeho přílivem českým podnikatelům z jejich investičních aktivit v zahraničí.

Podle posledních údajů se sice zdá, že se odtok kapitálu (schodek prvotních důchodů, tj. rozdíl mezi platbami a příjmy vůči zahraničí) relativně stabilizoval, to ale i tak fakticky znamená, že absolutně dále roste (viz tabulku 2).

Jestli se pro nejbližší období předpokládá, že tlak odborů na růst mezd bude pokračovat (a současná diskuse o podobě státního rozpočtu 2020 tomu nasvědčuje), bude to znamenat i další mírné posuny v rozdělování vytvořeného HDP. A to tak, že na úkor čistého zisku firem (včetně těch pod zahraniční kontrolou) porostou rychleji náhrady zaměstnancům (mzdy a platy). To je i důvod, proč by se měl schodek prvotních důchodů přechodně

aspoň stabilizovat těsně nad pětiprocentní úrovní.

Pro jakékoliv seriózní úvahy o reálné a uchopitelné podobě evropského pilíře sociálních práv a jeho aplikace v českých podmínkách bude tudíž určující souběh tří vzájemně se ovlivňujících faktorů:

- vedle dopadů zpomalení ekonomické konvergence obecně a riziky plynoucí z nepredikovatelného postupu USA (i) v obchodní politice (i) vůči svým politickým spojencům včetně EU a v prvé řadě Německa
- tendence dlouhodobě mírně absolutně rostoucího salda odlivu peněz do zahraničí (v případě České republiky zmíněných současných cca 300 mld Kč), když o něco nižší je saldo odlivu kapitálu v dalších zemích V4
- podstatnou roli bude dál hrát dlouhodobé nastavení celkových pravidel pro chování ekonomických subjektů v rámci EU, resp. vývoj podoby unijního práva.

V principu jde o to, zda existující unijní ekonomická legislativa dostatečně respektuje nerovné výchozí postavení jak většiny západoevropských, tak na druhé straně východoevropských firem v celém dlouhém přechodném období. Máme tu na mysli rozdílnou úroveň produktivity práce a potažmo úroveň odměňování, nesrovnatelný přístup k financování, podstatně nižší úroveň celkové složené daňové kvóty apod.). Jde tedy o to, zda tato fakta unijní legislativa vnímá jako zděděné průvodní *atributy východoevropské nerozvinutosti*, nebo zda je chápe jako *skrytý dumping* (například prostřednictvím nižších mezd a sociálních standardů promítnutých v cenách zboží umožňujících snázeji proniknout na západoevropský trh).

Po letech zkušeností dlužno konstatovat, že existující unijní ekonomická legislativa a vůbec přístup vyspělých zemí EU k jejich východoevropským partnerům se zcela pragmatičtěji natáčí podle toho, jak se jim to právě hodí. *Když nás coby méně vyspělé a konkurenčně slabší země ničila a ničí společná pravidla jednotného trhu a profit směřuje z východu na západ, tak je vše v pořádku, ale když při své slabosti přeci jen někam pronikneme – zvláště v méně sofistikovaných výrobcích nároč-*

ných na velký objem (laciné) práce, v nabídce levnějších dopravních služeb apod., tak je to pro vyspělou část EU najednou „problém“.

V tomto kontextu je třeba vnímat například tu část *Pilíře sociálních práv* (potažmo *Politických směrů*) von der Leyenové obsahující fakticky výzvu směřovanou na členské státy, aby ve svých právních řádech občanům garantovaly minimální mzdy, případně zajistily těm nezaměstnaným, kteří se snaží nalézat práci, zaručenou (finanční) podporu.

Přestože asi nikdo nezpochybní tezi nové předsedkyně EK, že *„důstojnost práce je nedotknutelná“*, tak nad návrhem uzákonit právní nástroj k zajištění toho, aby *„měl každý pracovník v Unii spravedlivou minimální mzdu“*, která *„by měla těm, kdo pracují, umožňovat důstojný život“*, bude nutně vést seriózní – nejlépe tripartitní – debatu. A to nejen v ČR, ale i jinde. Důvod je evidentní – stále rostoucí sociální a ekonomická nerovnost a rozšiřující se relativní chudoba v EU. V současnosti nemá institut minimálních mezd zavedeno šest zemí – Kypr, Rakousko, Dánsko, Finsko, Itálie a Švédsko. V zemích, které minimální mzdu zavedenu mají, je její konkrétní výše řádově rozdílná. Ponecháme-li mimo pozornost extrém Lucemburska (s eurovou minimální mzdou cca 1,9 tis. eur), tak ve skupině nejvyspělejších zemí EU minimální mzda dosahuje cca 1,5 tis. eur (cca 40 tis. Kč, tj. cca 1,5násobek průměrného zaměstnaneckého, tj. řádného příjmu v ČR), ve skupině středně vyspělých zemí od Portugalska přes Maltu či Španělsko je minimální mzda proti první skupině asi poloviční (600 až 700 eur) a ve „zbytku“ EU jen 200 až 400 eur.

O nějaké homogenitě zemí Evropské unie pak zjevně nemá smysl hovořit, tím spíše ne o zavedení jednotné evropské minimální mzdy. Také to jen dokazuje, že otevřená a věcně argumentovaná diskuse o těchto meritorních ekonomických problémech a dopadech do sociální oblasti mají zpoždění možná deset, možná dvacet let.

Lze jen spekulovat, že pokud by byly vyjasněny dříve, nejspíše by odpadla řada dnešních problémů. Ale i to je daň dnes tak módní vlně „politické korektnosti“, kdy se o „jistých problémech“ vůbec raději nemluví, natož aby se k nim přistupovalo pokud možno exaktně.

Proto – z důvodů autocenzury raději jen krátce – glosujeme další pasáž druhé části *Politických směrů* nazvanou Unie rovnosti.

S (ne)rovnosti je to složitější

Jestliže se v textu objeví teze jako například, že *„Rovnost pohlaví je kritickou složkou hospodářského růstu. Evropská strategie v oblasti rovnosti pohlaví bude*

systematicky řešit způsob, jakým zákony ovlivňují ženy při rozhodování v průběhu jejich života, pokud jde o: nástup do zaměstnání, provozování podnikání, odměňování, sňatek, děti, správu majetku a pobírání důchodu“, tak ani zde asi nikdo nebude nic namítat proti bohubylým snahám o nastolení rovnosti – ovšem jen tam, kde to má jednoznačnou oporu v ráciu, nikoliv v pomýleném fundamentalismu.

Již jen trochu detailnější praktický pohled – například co se týče starobních důchodů mužů a žen a přeneseno do současných českých poměrů – nám sice naznačí, že možná máme co dohánět, ale jen na první pohled. Neprůstředným je argument, že současný starobní důchod je u mužů – počítáno z aritmetického průměru – asi o 2400 korun vyšší než u žen. Nerozvádějme zřejmě důvody – v souborech je početně nesrovnatelně více starších důchodkyň než důchodců a ty mají nižší důchody, měly v době pracovní aktivity obvykle nižší výdělků než jejich mužské protějšky a tyto platy jsou pak základem pro výpočet důchodu apod.). Ale není průměr jako průměr: pokud bychom se podívali na důchodové nároky mužů a žen nikoliv ze zkrusleného aritmetického, ale z průměrného mediánového příjmu při stejných 40 letech pojištění mužů i žen, pak už je rozdíl v důchodech jen asi třikrát menší – asi 800 korun. Průměrná nerovnost takto přesněji – či spíše objektivněji – změřená, je tedy asi 7 %, pořád ještě ve prospěch mužů.

Ovšem když se porovná průměrná absolutní výše peněz odčerpaná na „nízkých“ důchodech žen (v průměru žena pobírá důchod necelých 28 let a je jí v průměru vyplaceno cca 3,7 milionu korun každé), kdežto „vysoké“ důchody muži pobírají v průměru jen něco přes 19 let a obdrží cca 3,1 milionu korun každý, tak jsme rázem u 20procentní nerovnosti, *ale tentokrát v neprospěch mužů!* Takže která nerovnost je ta pravá? Ta, která říká, že průměrné mužské důchody jsou vyšší o 20 % než ženské, nebo ta, kdy ženy obdrží z důchodového systému o 20 % více než jejich mužské protějšky?

A už diskusi raději nekomplikujme velmi rozdílným objemem peněz, které do důchodového systému odeslali na odvodech (v průměru) jak muži, tak ženy, protože při ženských nižších průměrných příjmech a kratší době pojištění je výsledek nasnadě. Takže v debatě o rovnosti bychom se rázem dostali k otázce, zda preferovat *zásluhovitost* (tj. co nejtěsnější ekvivalenci mezi odvody z příjmů a důchody), nebo *solidaritu* (v tom případě raději moc na ekvivalenci nehledět a umnou konstrukcí třeba náhradového poměru a redukčních hranic důchody násilně zglajchšaltovat...).

Další požadavek na genderovou rovnost třeba v počtu eurokomisařů podle

pohlaví a další projevy brutálního sociálního inženýrství snad za komentář ani nestojí... to má Martin Potůček v minulém čísle Fóra sociální politiky pravdu.

Ale nebuďme k vizionářské Ursule von der Leyenové zbytečně nespravedliví, protože je evidentní, že si do Bruselu odnesla atmosféru prapodivných debat probíhající v rodném Německu. Zřejmě nebude sporu o tom, že si všechny státy co do ekonomické úrovně historicky dlouho rozdělené Evropy, ať již té chudé či bohaté, nejen dobře uvědomují omezení a mnohá rizika plynoucí z různého stupně ekonomické vyspělosti ústící do existujících nerovností, ale že také vyvíjejí poměrně systematické úsilí k jejich překonání v historicky dohledné budoucnosti. Mají to ostatně zaktoveno nejen v článku 3 Smlouvy o fungování Evropské unie (SFEU): „(Unie) ... usiluje o udržitelný rozvoj Evropy, založený na vyváženém hospodářském růstu a na cenové stabilitě, vysoce konkurenceschopném sociálně tržním hospodářství směřujícím k plné zaměstnanosti a společenskému pokroku a na vysokém stupni ochrany a zlepšování kvality životního prostředí“. Svědčí o tom například i vždy na sedm let uzavírané Dohody o partnerství, nyní schválené na končící období let 2014 až 2020 jako Fondy ESIF, ale i další kohezně laděné projekty typu tzv. Junckerova balíčku apod.

To všechno by mělo časem vyústit do praktického naplnění shora citovaného třetího článku SFEU. Jde o to, zda jsme ve shodě i na délce a reálné náplni přechodného období ústícího do tohoto jistě chvályhodného unijního ideálu.

Pohled na Politické směry von der Leyenové z odstupu budoucnosti

Aktuální situace v končící druhé dekádě 21. století je taková, že pořád jsme – a zřejmě ještě relativně dlouho budeme – teprve na prahu složitého přechodného období. K cílové podobě Evropské unie – pokud jde o stejnorodost ekonomické úrovně – teprve klopotně konvergujeme. Někdo rychleji, jiný pomaleji.

Z propočtů plyne, že k plné ekonomické integraci bude Evropa potřebovat nejspíše celé toto století – když vše dobře půjde a když budeme na budoucnost mechanicky uplatňovat statistické a prognostické metody známé z dosavadní historie vývoje evropských ekonomik.

Pro příklad takové prognózy vývoje zde použijeme data o úrovni HDP na obyvatele při přepočtu pomocí běžné parity kupní síly. Omezíme se jen na země V4 (když u Pobaltí to není řádově jinak) a pokusíme se z dosavadních temp individuální ekonomické konvergence v kombinaci s již dosaženou hladinou velmi jednoduše zkonstruovat odhady délky doby, než tyto země dosáhnou hladiny ekonomické

(a sociální) úrovně, jakou mají ve srovnávaných zemích EA12. Dostaneme se na rozmezí budoucích dvou až čtyř dekád, a to za předpokladu, že se rychlost dosa- vadních individuálních temp konvergenčních procesů docílená za poslední dvě de- kády udrží ještě v dalších cca dvou až třech dekádách, tj. do časového horizontu roku cca 2035 u Slovenska, po roce 2040 u Polska a ČR a po roce 2050 u Maďarska.

Rozumí se samo sebou, že až v závěsu za vyrovnáváním hladin ekonomické úrovně může dojít i k vyrovnávání hladin sociálních standardů, což znamená, že žá- doucí posuny směrem k urychlení na poli sociální legislativy jsou kauzálně obecně úzce svázané se zrychleným pokrokem v ekonomické oblasti. *Zavést vysoké stan- dardy evropských sociálních práv také v České republice či v zemích V4 (na hladině v tu dobu běžné ve vyspělých zápa- doevropských zemích) ještě dříve než ve čtvrté dekádě tohoto století lze jedině za podmínky, že bude velmi brzy vytvořen a v praxi implementován takový hospo- dářský model, který by umožnil ekonomic- kou konvergenci velmi razantně urychlit.*

Představa, že časový interval potřebný na plné srovnání standardů českých a evropských sociálních práv pokryje další zhruba čtvrtstoletí či ještě déle, tedy ještě přechodné období další nejméně jedné či spíše dvou a možná tří generací vstoupiv- ších do aktivního života po sametové re- voluci, je politicky a sociálně i v dalších ohledech jasně neprůchodná / nesdělitel- ná / deprimující. Nicméně drtivá většina empirických a hlavně evropských zkuše- nosti z minula (a nejen v případě České re- publiky) k těmto závěrům o extrémně dlouhém konvergenčním období fakticky směřuje.

Pokud i tyto časové odhady podle opti- misticky propočtené reálné délky pře- chodného období nutného k plné ekono- mické a sociální konvergenci budeme po- važovat za tzv. varovnou prognózu, pak otázka zní, zda je možné se jí zdárně vy- hnout, resp. za jakou cenu a za jakých podmínek je možné ji stlačit do řádově kratších časových hodnot.

Soudíme, že – aspoň potenciálně – to možné je. Mezi další faktory, se kterými bude tak jako tak nezbytné již v nejbližší době intenzivně pracovat, je totiž potřeb- né zařadit přinejmenším:

- zvládnutí protichůdných tendencí (šancí a rizik), které vyvolají další efek- ty již probíhající *čtvrté průmyslové re- voluce*, resp. regulace a stimulace pozi- tivních dopadů celé této „digitální“ agendy v oblasti Průmysl 4.0, Práce 4.0, Vzdělání 4.0 atd.;
- masivní nasazení *sociálního kapitálu*, od kterého lze očekávat udržení před- ností hospodářského *modelu sociálně tržní ekonomiky* nad hospodářskými modely jak anglosaskými, tak státního

kapitalismu (čínské či korejské provenience);

- odblokování existujících systémových zábran dosud efektivně podporujících nadprůměrně vysoký odtok kapitálu z ČR;
- hledání synergických efektů umožňujících i v přechodném období aplikovat v přiměřené míře smysluplné sociální standardy tak, jak jsou v širokém spektru obsaženy ve výše uvedeném stanovisku EHSV k evropskému pilíři sociálních práv.

Pokud by se dařilo průběžně docílovat synergických efektů z těchto a dalších faktorů posilujících trvale udržitelný růst ve všech jeho dimenzích, mohla by dostat samotná idea evropského pilíře sociálních práv reálný a realizovatelný obsah a také výše citované vize Ursuly von der Leyenové by mohly nabýt realističnosti.

Širší zasazení problematiky aplikace evropského pilíře sociálních práv do kontextu eurozóny a zemí stojících mimo eurozónu je přece jednou z oblastí, o které se ve všech zemích EU v rámci národních debat již poměrně do hloubky diskutovalo. Země eurozóny mají nástroje pro snazší aplikaci a konvergenci sociálních oblastí, jejichž principy jsou v evropských smlouvách zakotveny, ale jejichž realizace zatím příliš koordinována není. Jedno-

značný názor zemí, které do EU vstoupily po roce 2004, upřednostňuje aplikaci evropského pilíře sociálních práv bez rozdílů na všechny země EU.

Aplikace pouze na země eurozóny vyvolává obavy z urychlení vývoje směrem k „vícerychlostní“ Evropě a z dalšího zaošťování zemí mimo eurozónu v oblastech mzdových i sociálních. Tento vývoj by mohl vyvolat obavy z další divergence v EU, což by v současném politickém ovzduší mohlo jen dále posilovat nedůvěru v EU a vážně ohrozit celý evropský projekt – jeden brexit snad jako vážné varování stačil. Proto je tato otázka velmi citlivá a vyžaduje vyvážené řešení, opřené více o exaktnost a méně o hysterii.

Závěr

Především problematika dopadů technologického vývoje popisovaného jako *Průmysl 4.0*, *Práce 4.0* nebo šířeji jako *Společnost 4.0* zaměřuje diskuse o evropském pilíři sociálních práv do budoucnosti. Nástin reality produkce v blízké budoucnosti, ale i typů a způsobů práce třeba v rámci tzv. „ekonomiky sdílení“ podporované digitálními platformami znamená masivní vyhýbání se některých aktérů ekonomicko-právním strukturám a vztahům. *Vzhledem k přeshraničnímu či dokonce*

mezikontinentálnímu charakteru těchto pracovních a obchodních vztahů je žádoucí jednoznačná evropská úprava základních charakteristik a požadavků s cílem pozitivní sociální konvergence v Evropě. Národní řešení má v těchto oblastech zjevně velmi omezenou působnost.

Kvalitní diskuse o tom co, jak a do jaké míry by mohly být jednotlivé prvky upraveny, by jistě byla přínosem k rozvoji evropského pilíře sociálních práv a k dalšímu směřování sociálně tržní ekonomiky přinejmenším pro první čtvrtinu 21. století. Nepochybně by vytvořila žádoucí rámec pro uvážlivou korekci někdy hodně utopických vizí obsažených v *Politických směrech pro příští Evropskou komisi, 2019–2024*.

1 Pozn.: Paritou kupní síly je takový poměr mezi měnami, který vyjadřuje schopnost zakoupit stejný soubor statků ve srovnávaných zemích.

Ing. Jaroslav Šulc, CSc.

(sulc.jarek@volny.cz) pracoval téměř dvě desetiletí na ústředních orgánech státní správy České republiky (FSÚ, FMSP a MF ČR), souběžně působil na VŠE a poté na VŠFS. V posledních deseti letech byl ekonomickým poradcem předsedů ČMKOS, premiéra a předsedy Senátu. Nyní je v důchodu. Zabývá se především sociálními aspekty makroekonomického vývoje.

Polemika

Dva roky vyhlašování bezdoplatkových zón. Méně dávek, více bídy

Alena Zieglerová

Vyhlašování oblastí se zvýšeným výskytem sociálně nežádoucích jevů, tzv. bezdoplatkových zón, je součástí zákona o pomoci v hmotné nouzi již dva roky. Ustanovení se do zákona dostalo s cílem umožnit samosprávám zakázat výplatu sociální dávky doplatek na bydlení tam, kde dochází ke kumulaci potíží spojených s poskytováním nekvalitního bydlení chudým. Bezdoplatkové zóny se rychle rozšířily do desítek obcí ve většině krajů ČR. Proti daným částem zákona se postavili senátoři podáním ústavní stížnosti. Návrhy na zrušení vyhlášek řeší také krajské soudy a krajské úřady. Zákonem daný cíl je při rozšiřování zón v obcích zaměřován za boj proti obchodu s chudobou. Spekulantů s bydlením se však bezdoplatkové zóny nedotýkají, úbytek sociálně vyloučených lokalit v důsledku jejich vyhlašování se neprokázal. Postiženými tak zůstávají jen domácnosti v hmotné nouzi, kterým nezbyvá než své ubytování hradit z jiných zdrojů. Lékem na snížení výskytu negativních jevů spojených s bydlením nízkopříjmových je zavedení sociálního bydlení.

Bezdotkatelná zóna se říká domu, vchodu, ulici nebo čtvrti, kde je z rozhodnutí obce od určitého data znemožněno vyplácet sociální dávku doplatek na bydlení. V zákoně č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi v aktuálním znění (dále jen „zákon“) jsou bezdoplatkové zóny pojmenovány jako „oblasti se zvýšeným výskytem sociálně nežádoucích jevů“. Běžně jsou tato místa ztotožňována s označením „sociálně vyloučené lokality“ nebo „ghet-

to“. **Doplatek na bydlení** je sociální dávka určená k úhradě nákladů na bydlení osob v hmotné nouzi. Její oprávněnost posuzuje a výplatu kontroluje Úřad práce České republiky (dále jen „úřad práce“), tedy stát. **Rozhodnutím obce** je míněn akt zastupitelstva nebo rady, tedy obce jako samosprávy, vedoucí k podání žádosti pověřenému obecnímu úřadu (obce často jiné, nejméně II. typu),¹ aby vydal opatření obecné povahy, kde bude stanoveno, do kterých míst

žádající obce nebude kvůli zvýšenému výskytu sociálně nežádoucích jevů vyplácen doplatek na bydlení. Bez nároku na tuto sociální dávku se pak od stanoveného data ocitnou jak občané v hmotné nouzi nově přistěhovaní, tak ti stávající, pokud se v rámci bezdoplatkové zóny přestěhují nebo jejich ubytovací či obdobná smlouva vyprší a nová na ni nenaváže. Opatření obecné povahy je typ vyhlášky využívaný do doby rozmachu bezdoplatkových zón